

Arhimandritul Athanasie Mytilineos (1927-2006), starețul Mănăstirii Adormirea Maicii Domnului și Sfântul Dimitrie din Larisa, Grecia, a fost un predicator luminat, care s-a dedicat încă din tinerețe catehizării poporului lui Dumnezeu – slujire pentru care a fost supranumit „Noul Gură de Aur” al Greciei. Omiliile sale se adresează tuturor credincioșilor Bisericii, indiferent de nivelul lor cultural, fiind în același timp simple, profunde și profetice.

Starețul a avut pe deplin conștiința faptului că în Biserică este nevoie de cateheză ca poporul să dobândească cunoștința învățaturii de credință, după cum obișnuia să spună: „Cateheza nu este un lux, nici nu este ceva excepțional sau facultativ; cateheza este ceva foarte necesar. Este o adevărată binecuvântare dacă vom înțelege cândva că trebuie să ne completăm catehizarea noastră după Botez, atunci când ne vom maturiza. Dacă conștientizăm că trebuie să dobândim cunoașterea conținutului credinței noastre, atunci vom alerga să ne completăm cunoașterea noastră duhovnicească, teologică, creștinească, nu numai la vârsta copilăriei și a adolescenței, ci și în toată viața noastră.

Catehezele și omiliile sale au ajuns să circule în întreaga lume și să se bucure de un deosebit interes, în special după ce o parte dintre catehezele sale la Apocalipsă, înregistrate audio în limba greacă, au fost traduse și în limba engleză.

Amintim că fericitul Stareț Athanasie a lăsat Bisericii o moștenire catehetică impresionantă – peste 3000 de cateheze și omilii înregistrate audio –, în care a explicat în amănunt cărțile Sfintei Scripturi, de la *Facere* până la *Apocalipsă*, fără a ocoli nici o temă importantă din viața contemporană a credincioșilor și a Bisericii.

ARHIMANDRITUL
ATHANASIE MYTILINEOS

Despre facerea lumii

(Cosmologia creștină)

Cateheze la *Cartea Facerii*

I

Traducere din limba greacă
Prof. Ivan Dumitru

editura
Σοφία

București

Cuprins

În loc de prolog.....	7
I. „Întru început” – Creația spațiului și a timpului.....	11
II. „A făcut” – „Dumnezeu” – „cerul și pământul”	29
III. Starea pământului. Sfântul Dumnezeu în Treime creează lumea. Fiul și Duhul Sfânt	49
IV. Duhul lui Dumnezeu deasupra apelor. Crearea luminii... ..	67
V. Prima zi a creației. Despre zilele creației. Ziua a opta a Împărăției lui Dumnezeu	85
VI. Creația zilei a treia și formarea apelor pământești. Creația vieții prin apariția regnului vegetal.....	103
VII. Despre viața vegetală. Teorii despre începutul vieții. Naștere de la sine sau creație?	121
VIII. Continuare despre plante. A patra zi a creației. „Să fie luminători...”.....	141
IX. Înțelesul mai înalt al strălucirii și al căldurii luminii.....	161
X. Ziua a cincea a creației. Crearea peștilor și a păsărilor	179
XI. Crearea animalelor terestre. Teoria evoluției	199
XII. Despre dumnezeiasca pronie și dumnezeiasca guvernare	219

CATEHEZA ÎNTÂI

„Întru început” – Creația spațiului și a timpului

Fiilor, se cuvine să-I mulțumim Sfântului nostru Dumnezeu în Treime închinat, Care ne-a învrednicit să revenim în acest loc, pentru a se face auzit iarăși dumnezeiescul Său cuvânt¹. În Biserica primară Botezul se făcea la o vârstă matură. Datorită faptului că acum există practica Botezului pruncilor, cateheza, după cum știți, se face după Botezul nostru. Din această pricină, este o adevărată binecuvântare dacă, oarecând, vom înțelege faptul că trebuie să ne completăm catehizarea după Botezul nostru, atunci când ne-am maturizat. Cateheza nu este un lux, nici ceva excepțional sau facultativ; cateheza este un lucru foarte necesar.

De aceea, dacă conștientizăm că trebuie să dobândim cunoașterea conținutului credinței noastre, atunci, în chip neîndoielnic, vom alerga să ne completăm cunoașterea noastră duhovnicească, teologică și creștinească, nu numai la vârsta copilăriei și a adolescenței noastre, ci și pe întreg parcursul vieții.

Ucenicii lui Hristos, până când au murit ei, s-au numit *ucenici*, iar aceasta înseamnă că au avut duhul uceniciei, al învățării. Și noi, până când vom muri, trebuie să avem duhul

¹ *Lecțiile școlii catehetice* (în număr de 71, la cartea *Facerii*) s-au făcut în biserica Sfântului Haralambie din Larisa, din 24 octombrie 1982 și până pe 31 martie 1985.

uceniciei, al învățării. Așadar, din acest motiv să nu socotiți că este ceva excepțional faptul că ați venit aici, ci ceva foarte necesar, ceva care se impune de la sine, dacă vrem, se înțelege, să ne numim creștini. Vă rog să mă credeți că toate relele care s-au acumulat în viața noastră există tocmai din pricina faptului că lipsește cateheza. Cea mai mare parte din poporul nostru, într-o majoritate zdrobitoare, este neinformată în temele credinței, iar aceasta este o mare nenorocire.

Lecciónile noastre de anul acesta, copiii mei, vor fi despre *Cosmologia creștină* și despre *Antropologia creștină*.

Poate că vă întrebați: ce anume este *Cosmologia*? Există o materie școlară, sau cel puțin în vremea mea exista, acea materie numită *Cosmografie*, precum și o alta – *Antropologie*. Ce anume este, mai exact? Oare e ceva corespunzător numelui? Îmi amintesc mai ales că, din rațiuni pedagogice, aveam și un schelet uman în clasă – cred că și voi aveți unul la școală, real sau artificial – și acolo făceam studiul oaselor și alte lucruri legate de alcătuirea omului. Oare aceasta să fie?

Am putea spune, aproximativ, că da. Atunci când spunem „*Cosmologie*”, înțelegem că ne vom referi la tema creației lumii – este o temă imensă aceasta – care totdeauna i-a preocupat pe filosofi – și mai ales pe filosofi timpurii –, iar când spun „timpurii”, îi înțeleg pe filosofi greci –, dacă doriți, pe filosofi presocratici, care au încercat să intre în taina creației. Ce este lumea, cosmosul? Ce este ceea ce ne înconjoară? Cine a creat cosmosul? Ce scop are? Unde se sfârșește? Aceasta se numește *Cosmologie*. Însă *Cosmologia* aceasta pe care o vom dezvolta aici se numește „creștină”, deoarece vom privi această temă dintr-o perspectivă creștină și scripturistică, iar nu dintr-o perspectivă filosofică și științifică.

Poate îmi veți spune că și știința, și filosofia au formulat diverse teorii asupra acestor teme; de ce să nu le menționăm?

Desigur că, din când în când, vom face referire și la opiniile științei și ale filosofiei. Chiar și astăzi, dacă doriți, vom spune câteva lucruri din domeniul științei. Însă nu pot să vă spun că acum voi sta să vă fac o lecție despre știință; pentru că, altfel, ceea ce vom face noi aici nu s-ar mai numi cateheză. Atunci, însă, despre ce este vorba?

Ascultați! Bijuterii au o piatră care se numește *piatră de Lydia*. Atunci când îi duceți o bijuterie de-a voastră, de aur sau pe care voi o socotiți că este de aur, și nu știți câte carate are, bijutierul o ia și o freacă pe piatră, iar pe piatră rămâne o linie de metal. Pune apoi un acid și, din modul în care se va închide la culoare ceea ce a lăsat bijuteria ca metal deasupra pietrei, el judecă dacă este aur și de câte carate este.

Prin urmare, copiii mei, dacă învățați foarte bine, din perspectivă creștină, conținutul credinței noastre, pas cu pas, atunci vă încredințez că orice fel de teorii ați auzi, fie la școala voastră, fie în altă parte, orice fel de teorii ați citi, fie în vreun ziar, fie, pe oriunde altundeva, despre crearea lumii sau despre crearea omului, veți putea vedea în orice moment dacă acel ceva rezistă din punct de vedere creștinesc. Aceasta este *Antropologia creștină*. Deoarece, în cele din urmă, aceasta este acum tema noastră; pe noi ne interesează să evaluăm din perspectivă creștină toate aceste teorii care circulă astăzi.

Am luat pretextul acestei analize de la o fată – nu știu dacă este acum prezentă – care m-a întrebat ceva anume, întrucât avea o nedumerire, și i-am spus să vină la școala catehetică, iar eu voi răspunde la nedumeririle ei. Atunci m-am gândit că anul acesta ar fi bine să ne ocupăm cu aceste teme. Așadar cu ce? Ascultați, de pildă, teoria evoluționistă – anul acesta se aniversază o sută de ani de când a fost făcută cunoscută, de când s-a publicat teoria lui Darwin, teoria evoluționistă – adică faptul că speciile posedă o evoluție și că noi prove-

nim, evoluând, din maimuță. Și alte astfel de lucruri câte se spun prin școlile noastre, se scriu prin ziare și celelalte... Și voi vă întrebați și ziceți: „Așadar, nu ne-a făcut Dumnezeu? Ne tragem din maimuță într-un mod evolutiv și întâmplător?” Sau: „Această lume (cosmosul) se află și există la voia întâmplării?”... și multe altele asemenea.

La toate acestea ați putea, în orice moment, să răspundeți, mai întâi vouă înșivă, iar apoi și mediului vostru, dacă veți învăța foarte bine aceste teme din Cosmologia și Antropologia creștine. În consecință, vom observa aceste teme din perspectivă scripturistică, adică ce ne spune și ce ne descoperă nouă cuvântul lui Dumnezeu.

Desigur că întreaga Sfântă Scriptură, puțin sau mult, se referă la aceste teme. Însă cartea prin excelență, din care ne luăm acum toată informația și o vom analiza pe tot parcursul acestui an, va fi cartea *Facerii*.

Această carte este scrisă de Moisi cu cincisprezece secole înainte de Hristos. Este prima carte a Vechiului Testament și, prin urmare, a întregii Sfinte Scripturi. Această carte este socotită de către foarte mulți oameni, cel mai probabil neinformați, a fi o carte mitică, că nu rezistă în fața științei, că nu mai putem să ne raportăm la istoria lui Adam și a Evei și la faptul că Dumnezeu a făcut lumea în șase zile.

Și, totuși, copiii, cu toate că v-am spus că aici nu vom face știință, veți vedea cât de uimitoare sunt lucrurile pe care le scrie cuvântul lui Dumnezeu; nu numai că acestea rezistă la critică, ci și îl lasă uimit pe cel ce studiază Biblia – nu pe cititor, ci pe cel ce studiază! – în relație cu acelea pe care le spune știința. Și astfel, fără să facem știință, veți vedea că lucrurile vor veni de la sine, le vom compara cu știința și, astfel, ne vom lua informația în calitate de creștini căutători ai unui răspuns autentic.

Este cunoscut faptul că nici filosofi nu ne pot da un răspuns autentic în acest sens, nici oamenii de știință. Astăzi afirmă una, iar mâine, altceva. Neconținut știința revizuieste. De altfel, aceasta este și pricina pentru care formulează teorii; adică, atunci când află ceva mai bun, abandonează teoria mai veche și o formulează pe cea mai nouă, care este iarăși o teorie. Adevărurile științifice sunt foarte puține. În cele mai multe cazuri, în știință ne mișcăm printre teorii, adică într-un fel de crez științific. Aceasta este teoria; un crez științific.

Să nu credeți că întregul edificiu al științei este alcătuit din adevăruri științifice, adică ceva care să fie dovedit. De exemplu zicem: *teoria evoluției speciilor* sau *teoria despre nașterea universului...* sau *teoria A* sau *teoria B* sau *teoria C...*, așadar o mulțime de teorii. Și toate acestea încearcă, se străduiesc, fără să reușească, să dea un răspuns, deoarece încă nu a fost dat răspunsul autentic.

Înainte de a înainta în cadrul temei noastre, aș dori să spun, în completare, încă două cuvinte, ca o mică introduce-re la cele pe care deja le-am spus despre această carte.

Cartea *Facerii* este foarte veche; datează de trei mii cinci sute de ani! Poate că se va întreba cineva: „Dar dintr-o carte așa de veche ne vom lua noi informațiile?...” Nemaipomenit este tocmai faptul că, pe cât este de veche, pe atât se dovedește a fi mai uimitoare; deoarece, cum este cu puțință să fie formulate și să fie scrise într-o carte atât de veche lucruri pe care abia astăzi le descoperim?! Aceasta desigur că ridică valoarea inspirației dumnezeiești a Sfinte Scripturi și în mod special a cărții *Facerii*.

Încă trebuie să vă mai spun că probabil ați auzit sau ați citit că este posibil ca autorul cărții *Facerii* să fi împrumutat și să fi folosit izvoare de inspirație extrabiblice, adică să fi luat

elemente de la babilonieni sau de la egipteni pentru a alcătui cartea *Facerii*!

Însă, copii, e o diferență atât de mare între izvoarele babiloniene și cele egiptene față de Sfânta Scriptură, încât ar fi o glumă banală să spunem că Moisi a preluat elemente din literatură, cosmologia sau antropologia babiloniană ori egipteană! Aceasta o poate observa cineva chiar de la o primă lectură, dacă se presupune că citește un text babilonian sau egiptean și apoi citește și Sfânta Scriptură. Vede aceasta îndată, se vedește îndată diferența.

Și desigur că, întrucât în epoca noastră știința a fost divinizată (idolatrizată) – din nenorocire, din foarte mare nenorocire – și într-un anumit fel ne-am dori să folosim știința și să ne raportăm la ea atunci când analizăm aceste teme din Sfânta Scriptură, vă promit că, acolo unde este nevoie, ne vom raporta și la știință.

La acest punct, înainte de a avansa, aș dori să vă menționez opinia a doi mari oameni de știință. Marele fizician Ampère, în cinstea căruia avem unitatea omonimă de măsură a tensiunii curenților electrici (amperul), a spus următoarele: „Moisi, atunci când a scris aceste lucruri cu trei mii cinci sute de ani în urmă, fie a avut cunoștințele geologice și cosmografice ale epocii noastre, fie a fost inspirat de Dumnezeu.”¹

Dar ca să aibă Moisi cunoștințele epocii noastre este cu desăvârșire cu neputință. Cum ar fi fost cu putință să aibă cunoștințele epocii noastre...? Atunci nu cunoșteau dacă pământul se rotește în jurul soarelui sau soarele în jurul pământului, o chestiune ce era cu totul nebănuită și necunoscută, și mai ales în secolul al XV-lea înainte de Hristos! Așa-

¹ André-Marie Ampère (1775-1836), fizician francez și principalul întemeietor al electromagnetismului și al electrodinamicii. S-a ocupat cu foarte multe teme științifice, însă interesul său s-a aplecat în special asupra electromagnetismului.

dar, dacă Moisi nu a avut cunoștințele epocii noastre – și mai ales că aceste date ale Geologiei au devenit cunoscute abia în ultima sută de ani –, nu rămâne decât să acceptăm că cele ce au fost consemnate în cartea *Facerii* sunt inspirate de Dumnezeu.

Și o altă părere, a lui Lapparent, marele geolog, membru al Academiei Franceze, este următoarea: „Dacă ar trebui să sintetizez în patruzeci de rânduri cele mai autentice concluzii ale Geologiei, aș copia textul *Facerii*, adică istoria creației, așa cum a scris-o Moisi”. Ascultați ce spune, vă rog! „Aș copia”! Aceasta dă un nemăsurat prestigiu și o mai mare autoritate cărții *Facerii*.

Acestea le-am amintit ca pe o mică introducere la temele cu care ne vom îndeletnici anul acesta. Eu, personal, dacă doriți, le consider teme grandioase, pline de sevă, foarte interesante și importante! Spre pildă, vom intra în temele Antropologiei creștine și vom învăța despre originea omului, ce anume poate să însemne *omul*.

Oarecând, atunci când Platon a formulat cunoscuta sa definiție pentru om, *animal cu două picioare și fără aripi*, Diogene, un alt filosof, a jumult de pene un cocoș și l-a înfățișat în agora spunând: „Iată omul!”¹ Așa cum avea picioarele sale normale și aripile ca niște mâini, semăna cu un om... *Iată omul*, a zis. Pofțiți un răspuns la ce este omul! Copiii, omul este o taină! O taină!... Nu știm ce este!

Până acum nu a răspuns nimeni la această întrebare, nici știința, nici filosofia, și cu mult mai mult, nu a răspuns la întrebarea care este scopul existenței omului.

Și mai doriți ceva? Femeia este om? Desigur, sub lumina Sfintei Scripturi și în climatul Bisericii, întrebarea pare una neserioasă; este de la sine înțeles că și femeia este om². Și,

¹ Diogene Laertios, *Compendiu despre viețile și dogmele filosofilor*, VI, 40.

² Vezi *Galateni* 3, 28.

totuși, fiilor, oarecând acest lucru nu era de la sine înțeles. Și, mai ales, această chestiune a avut și consecințe practice; din această pricină s-a dezvoltat mișcarea feministă, feminismul. Încă și astăzi zic: *femeia este egală cu bărbatul*? Și vedeți, se întâmplă discuții, dispute... Cu toate acestea, dacă aflăm cum a fost făcută femeia, de unde s-a făcut și cum a stat lângă bărbat, vom vedea toate elementele autenticului feminism creștin. Pentru ce, așadar, să vorbim despre feminismul lumesc? De aceea v-am spus să țineți precum o *piatră de Lydia* aceste foarte prețioase texte, care umplu de insuflare sufletul nostru și care pot să ne ofere în orice moment ceea ce este curat și adevărat și să separe ceea ce este stricat și inutil. Deoarece știți câte lucruri groaznice conține feminismul lumesc? Are atât de multe elemente negative, încât femeia este transformată într-o epavă! Așadar, deși se fac încercări ca femeia să ajungă la egalitate cu bărbatul, în cele din urmă feminismul lumesc masculinizează femeia și o transformă într-un eșec! Noi vom ține dreapta măsură; iar măsura o dă numai Sfânta Scriptură, Revelația lui Dumnezeu.

Iar acum să venim la textul sfânt: „Întru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul. Și pământul era netocmit și nevăzut. Întuneric era deasupra adâncului și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor. Și a zis Dumnezeu: Să fie lumină! Și a fost lumină”. Mă opresc aici cu lectura. „Întru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”¹. Ce

¹ *Facerea* 1, 1-3. Pentru citatele biblice, cuprinse în acest volum, am utilizat atât ediția curentă sinodală a *Bibliei Ortodoxe*, Ed. IBMO, 2018, cât și ediția *Noului Testament bilingv (grec-român)*, editată de Mănăstirea Vato-ped, 2022, ediția Bibliei din 1914, precum și retraduceri punctuale ale unor pasaje sau cuvinte din versetele biblice, acolo unde tâlcuirile patristice sau ale părintelui Athanasie revendicau o mai mare acrivie a traducerii românești față de textul original al Sfintei Scripturi. Acest lucru a fost valabil în special pentru citatele din Vechiul Testament, întrucât Părinții Bisericii folosesc, de regulă, Septuaginta în comentariile lor (*n. tr.*).

înseamnă aceasta? Acachie al Cezareei spune: „Este același lucru cu a spune: Dumnezeu a făcut începutul timpului și începutul lumii (cosmosului).”¹

Astfel, vedem că din prima clipă sunt așezate două elemente: elementul timpului și elementul spațiului.

Desigur, dacă cunoașteți puțină Matematică și puțină Fizică de la școală, realmente vă veți desfăta cu aceste teme ale creației. Acum, dacă unele dintre fete nu vor avea acest bagaj de cunoștințe, îmi doresc să nu le obosesc; dar să se străduiască să înțeleagă tot ceea ce pot, deoarece se vor folosi în mod real.

Totuși, acest verset, „Întru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”, potrivit obiceiului sfântului autor, constituie și prologul (proimionul) întregii cărți, dar și rezumatul întregului capitol și al întregii cărți; astfel încât aici ne va spune și ne va încredința că Dumnezeu a creat cerul și pământul. Să rămânem la primele două cuvinte:

„Întru început”. Atunci când spunem *început*, îndată se face cunoscut timpul. Pentru că noi spunem: „Când vor începe lecțiile ... Când voi începe să mănânc...” Este indicat timpul. Voi știți, însă, că la cei vechi, timpul, ca interval al creației, a rămas neobservat? Vechii filosofi au observat creația, însă în absența timpului! Ei nu au fost atenți la dimensiunea timpului; ci vedeau în jurul lor doar spațiul, creația.

Dar creația nu se poate înțelege fără timp; este un lucru cu totul de neînțeles; și este de neînțeles deoarece, pur și simplu, în cadrul creației înseși avem și întâmplări, avem evenimente. Aceste evenimente au început și sfârșit, fie și în parte. Să zicem: începe cateheza noastră și se va și încheia; după aceea, va începe următoarea noastră cateheză și se va încheia aceea. Acestea sunt întâmplări, acestea sunt cele ce

¹ Acachie al Cezareei, *Comentariu la Pentateuh*, BEPES, vol. 38.

s-au întâmplat. Am putea spune că sunt părțile mici-mici ale timpului.

Astfel, întreaga creație este constituită din mici secțiuni distincte ale timpului care arată întâmplări, evenimente. Chiar și ceva care este nemișcat, static, și care aparent nu prezintă întâmplări, evenimente, așa cum este o clădire. Îmi veți spune: *clădirea are întâmplări?* Cine v-a spus că nu are? Aceasta are întâmplări în cadrul timpului, are procesul său de stricăciune. Există ceva fără stricăciune? Nu are importanță dacă această biserică ține două sute de ani, iar muntele Olimp ține cinci sute de mii de ani, iar ceasul meu ține doar cinci ani. Nu are nici o importanță acest lucru; importanță are faptul că există schimbare; iar această schimbare se înscrie în timp.

Acest lucru este în mod cert spre cinstea Sfintei Scripturi, anume faptul că ne introduce îndată în creația timpului și a spațiului. Prin acel „Întru început” Scriptura se referă la timp; prin acel „a făcut cerul și pământul” se referă la spațiu. Și astfel, copiii, avem acest lucru uimitor, pentru care omul a avut nevoie de mii de ani ca să-l înțeleagă și pe care abia în ultima vreme l-a înțeles. Desigur că filosofii începuseră să priceapă ceva, așa cum o să vă spun puțin mai jos, dar pe care știința abia acum, în ultimii ani, l-a formulat. Ce anume? Faptul că spațiul și timpul sunt lucruri care au fost create împreună și nu se despart.

Noi zicem: am o țesătură care este alcătuită din ațe. Aceste ațe ale țesăturii sunt aranjate vertical și orizontal. Dacă voi scoate ațele verticale, voi mai avea țesătură? Nu; voi avea doar o serie de ațe paralele. Dacă, iarăși, voi scoate ațele orizontale și rămân doar ațele verticale, voi mai avea țesătură? Nu. Pentru a avea țesătură, trebuie să am și ațele orizontale, și cele verticale.

Așa și aici; pentru a avea întreaga creație, trebuie să am și spațiul, și timpul. Nu se poate înțelege timpul fără spațiu, nici spațiul fără timp; acestea două sunt întrețesute și au fost făcute deodată. Nu cumva a fost făcut timpul puțin mai înainte? Nu. Sau poate spațiul a fost făcut puțin mai înainte? Nu. Au fost făcute împreună.

Aceasta o spune foarte frumos Fericitul Augustin, desigur, din Sfânta Scriptură. Este vorba despre acea minunată și vrednică de reținut zicere a lui: *Non in tempore, sed cum tempore finxit Deus mundum* („Nu în timp, ci deodată cu timpul, Dumnezeu a întărit lumea”)¹. Aceasta arată că nu exista timpul și la un moment dat a pornit creația lumii, ci spațiul și timpul sunt împreună. Este ceva măreț! Este cu adevărat măreț!

Platon spusese următoarele: „Dumnezeu a făcut lumea împreună cu timpul, astfel încât, dacă se vor distruge cândva, să se distrugă împreună”. Acesta este un mare adevăr, pe care îl vom observa puțin mai jos.

Astfel, de la zicerea „Întru început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”, ajungem la *spațiul-timp* al lui Einstein.

Știți că, până înainte de Einstein, fenomenele în știință le examinam în mod independent de timp? Nu pentru că ignoram timpul. Totdeauna ziceam că viteza este egală cu raportul dintre distanță și timp. Timpul intră în toate stihile (elementele). Însă, fiți cu luare-aminte, nu sesizasem că timpul joacă un rol extrem de important atunci când viteza devine foarte mare. Așadar, cu cât viteza cu care se mișcă materia se apropie de valoarea de graniță a vitezei luminii, cu atât timpul se dilată².

¹ Vezi și Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia la Exaimeron*, Omilia I, EPE 4, p. 38: „Așadar, împreună-născută cu lumea și cu animalele și cu plantele din aceasta, curgerea timpului este adusă la existență”.

² În acord cu cele două teorii ale relativității (generală și restrânsă), care au fost demonstrate și experimental, spațiul și timpul sunt indisolubil lega-